ISSN -2583-147X(P), Vol.- 8, Issue No. I, April 2022
Bastabatara Pariprakash Prachee
Peer Reviewed and Referred Research Journal

ବିଶ୍ୱଜିତ ଦାସଙ୍କ ନାଟ୍ୟସ୍ୱର

ଜ୍ଞାନୀ ଦେବାଶିଷ ମିଶ୍ର

୧୯୫୦ ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ଯେତେବେଳେ ଓଡ଼ିଆ ନାଟକ ପରମ୍ପରା ଓ ପ୍ରଥାବଦ୍ଧତାରୁ କ୍ରମଶଃ ମୁକ୍ତି ଖୋଜିଛି, ସୀମିତତାକୁ ଅତିକ୍ରମ କରି ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ନାଟ୍ୟ ପରମ୍ପରା ସହିତ ନିଜର ସମ୍ପର୍କକୁ ଦୃଢ଼ କରିବାର ଉଦ୍ୟମ କରିଛି ଏବଂ କାହାଣୀ ଅପେକ୍ଷା ବକ୍ତବ୍ୟ ଓ ଚରିତ୍ରର ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱାତ୍ମକ ସ୍ଥିତି ଉପରେ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେବା ଆରମ୍ଭ କରିଛି,ସେହି ସମୟରେ ନାଟ୍ୟକାର ବିଶ୍ୱଜିତ୍ ଦାସଙ୍କର ଓଡ଼ିଆ ନାଟ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରରେ ପଦପାତ । ବିଶ୍ୱଜିତ ତେଣୁ କାହାଣୀଟିଏ ଅପେକ୍ଷା ବ୍ୟକ୍ତିମଣିଷର ସଂକଟମୟ ସ୍ଥିତି, ସଂଘର୍ଷ, ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ଉପରେ ଅଧିକ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେଇଛନ୍ତି । ପ୍ରଥାବଦ୍ଧ କାହାଣୀଟିଏ କହିବା ଅପେକ୍ଷା କାହାଣୀକୁ ମଣିଷର ଅସହାୟତା ସହିତ ଯୋଡ଼ିବାର ଉଦ୍ୟମ କରିଛନ୍ତି । କାହାଣୀ କଥନ ପରମ୍ପରାରେ ଅଟକି ନଯାଇ କାହାଣୀକୁ ଅତିକ୍ରମି ବ୍ୟକ୍ତିର ସଂଘର୍ଷଶୀଳ ଜୀବନ ପାଖରେ ପହଞ୍ଚିବାର ଉଦ୍ୟମ କରିଛନ୍ତି । ସେଥିପାଇଁ ବଦଳିଛି ହୁଏତ ନାଟକର ଉପସ୍ଥାପନ କୌଶଳ, ଅଙ୍କ-ଦୃଶ୍ୟ ବିଭାଜନ । ଅନାବଶ୍ୟକ ହୋଇଛି ହୁଏତ ସଂଗୀତର ପ୍ରୟୋଗ । ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ମନେହୋଇଛି ଆଲୋକ ସମ୍ପାତର ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଅବତାରଣା ।

ସାଂପ୍ରତିକ ଜୀବନର ବ୍ୟକ୍ତି ଅସହାୟତାକୁ ଚିତ୍ରରୂପ ଦେବାରେ ବିଶ୍ୱଜିତ୍ ଦାସ(୧୮ଅଗଷ୍ଟ ୧୯୩୬ - ୩୦ ଡିସେମ୍ବର ୨୦୦୪)ଙ୍କ ନାଟକଗୁଡ଼ିକର ଯଥେଷ୍ଟ ଭୂମିକା ରହିଛି । ତାଙ୍କ ନାଟକଗୁଡ଼ିକରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ କାହାଣୀ ଅପେକ୍ଷା ଖଣ୍ଡିତ ବ୍ୟକ୍ତିସତ୍ତାର ଅବଲମ୍ବନରେ ପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗ କାହାଣୀଧର୍ମୀ ଚିତ୍ର-ପ୍ରତୀତି ସୃଷ୍ଟି କରିବାର ଉଦ୍ୟମ ଅଧିକ । ନାଟକର କାହାଣୀ ଅପେକ୍ଷା ବକ୍ତବ୍ୟ ଏବଂ ବକ୍ତବ୍ୟ ଅପେକ୍ଷା ସହଜ, ସରଳ ତଥା ସ'ଳ ମଞ୍ଚାୟନ ବିଶ୍ୱଜିତ୍ଙ୍କ ନାଟକର ଅନ୍ୟ ଏକ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ । ପରିମାଣ ଦୃଷ୍ଟିରୁ କମ୍ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଗୁଣାତ୍ମକ ଉତ୍କର୍ଷ ଲାଭ କରି ତାଙ୍କର ନାଟକଗୁଡ଼ିକ ସ୍ୱୀୟ ଗୁଣରେ ମହିମାନ୍ୱିତ ।

'ଗୋଟିଏ ଦୃଶ୍ୟ'(୧୯୫୫) ଏକାଙ୍କିକାରୁ ତାଙ୍କ ନାଟ୍ୟକାର ଜୀବନର ଶୁଭାରମ୍ଭ । ୧୮୫୭ର ସିପାହୀ ବିଦ୍ରୋହର ଶତବର୍ଷ ପୂର୍ତ୍ତି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ 'ବହ୍ନି' ନାଟକରୁ ହିଁ ବିଶ୍ୱଜିତ୍ ପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗ ନାଟ୍ୟରଚନା ଆରମ୍ଭ କରନ୍ତି । ତା' ପୂର୍ବରୁ ରେଭେନ୍ସା ମହାବିଦ୍ୟାଳୟର ଛାତ୍ର ଥିବାବେଳେ ସେ ଏକାଙ୍କିକା ରଚନା ପ୍ରତି ଧ୍ୟାନ ଦେଇଥିଲେ । 'ବହ୍ନି' ପରେ ନିଶିପଦ୍ମ(୧୯୫୭), ପ୍ରତାପଗଡ଼ରେ ଦି' ଦିନ(୧୯୬୭), 'ନାଲିପାନ ରାଣୀ କଳାପାନ ଟୀକା'(୧୯୬୮), 'ନିଜ ପ୍ରତିନିଧିଙ୍କ ଠାରୁ'(୧୯୬୮), 'ଶୁଣ ସୁଜନେ'(୧୯୬୯), 'ମୃଗୟା'(୧୯୭୦), 'ସମ୍ରାଟ'(୧୯୭୨), 'ବୃତ୍ତେ'(୧୯୮୧), 'ପାପୀ'(୧୯୮୨) ଭଳି ନାଟକ ରଚନା କରିଛନ୍ତି ବିଶ୍ୱଜିତ୍ । ଫକୀରମୋହନଙ୍କ 'ରେବତୀ' ଓ ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତଙ୍କ 'ବୁଢ଼ା ଶଙ୍ଖାରୀ' ଗଳ୍ପର ନାଟ୍ୟରୂପ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିଛନ୍ତି, ଯାହା ଅଜିତ୍ ଦାସଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶନାରେ ମଞ୍ଚସ୍ଥ ହୋଇଛି ।

୧୯୫୭ରେ ପ୍ରକାଶିତ 'ବହ୍ନି' ନାଟକଠାରୁ ୧୯୮୨ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯେଉଁ ସ୍ୱର ତାଙ୍କ ନାଟକରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଥିଲା ୧୯୯୦ ଠାରୁ ୨୦୦୪ ମସିହା ମଧ୍ୟରେ ସେ ସ୍ୱରରେ ଅନେକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟିଛି । ନୂତନ ଧାରାର ନାଟ୍ୟ ରଚନାରେ ସେ ବ୍ରତୀ ହୋଇଛନ୍ତି । ୧୯୯୦ରୁ ୨୦୦୪ ମସିହା ଯାଏଁ ବିଶ୍ୱଜିତ୍ ଦାସଙ୍କ ନାଟକର ଦ୍ୱିତୀୟ ପର୍ଯ୍ୟାୟ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଛି । ଅନନ୍ତ ମହାପାତ୍ର ସରକାରୀ ସହାୟତାରେ ପେଶାଦାର ରଙ୍ଗମଞ୍ଚ ଭଳି ତିଆରିଥିବା ଉତ୍କଳ ରଙ୍ଗମଞ୍ଚ ତରଫରୁ ଭୁବନେଶ୍ୱର ଭଞ୍ଜକଳା ମଣ୍ଡପରେ ବିଶ୍ୱଜିତ ଦାସଙ୍କ ଅନେକ ନାଟକ ଅଭିନୀତ ହୋଇଛି । 'ନୂଆଜହ୍ନ'(୧୯୯୦), 'ମହାମାୟା ଅପେରା'(୧୯୯୯), 'ଓଁ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ପ୍ରଜାପତୟେ ନମଃ'(୨୦୦୦), 'ସେଇ ତିନିଜଣ'(୨୦୦୪) - ଏଇ ଚାରୋଟି ନାଟକକୁ ଆମେ ଦ୍ୱିତୀୟ ପର୍ଯ୍ୟାୟର ନାଟକ ଭାବେ ଗ୍ରହଣ କରିପାରିବା ।

ଆରମ୍ଭରୁ ନୂଆ ସ୍ୱର-ନୂଆବାଗର ନାଟକ ପରିବେଷଣ ଉପରେ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେଇ ଆସୁଥିବା ବିଶ୍ୱଜିତ୍ ଓଡ଼ିଆ ଗ୍ରୁପ୍ ଥିଏଟର୍ ଜଗତରେ ଉଲ୍ଲେଖନୀୟ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟାଇଥିବା ସୃଜନୀ ନାଟ୍ୟ ସଂସ୍ଥା ସହିତ ଜଡ଼ିତ ଥିଲେ । 'ପ୍ରତାପଗଡ଼ରେ ଦି' ଦିନ' ନାଟକଟି ସୃଜନୀ ନାଟ୍ୟସଂସ୍ଥାର ଦ୍ୱିତୀୟ ନାଟକ ଭାବେ ୧୯୬୭ରେ ଅଭିନୀତ ହୋଇଥିଲା । ପରେ ବିଶ୍ୱଜିତ୍ 'ରୂପକାର' ନାଟ୍ୟସଂସ୍ଥା ଦ୍ୱାରା 'ନାଲିପାନ ରାଣୀ କଳାପାନ ଟୀକା', 'ନିଜ ପ୍ରତିନିଧିଙ୍କଠାରୁ' ନାଟକ ପରିବେଷଣ ସହିତ ସମ୍ପୃକ୍ତ ହୁଅନ୍ତି । ୧୯୭୦ ବେଳକୁ ରୂପକାର ବିଭାଜିତ ହୋଇ 'ସଙ୍କେତ' ଓ 'ଉତ୍ତରପୁରୁଷ' ନାମରେ ଦୁଇଟି ନାଟ୍ୟ ସଂସ୍ଥା ତିଆରି ହେଲା । ବିଶ୍ୱଜିତ୍ ଦାସ 'ସଂକେତ'ର ନେତୃତ୍ୱ ନିଅନ୍ତି । 'ଶୁଣ ସୁଜନେ', 'ମୃଗୟା', 'ସମ୍ରାଟ' ଭଳି ନାଟକ ସଂକେତ ନାଟ୍ୟ ସଂସ୍ଥା ଦ୍ୱାରା ମଞ୍ଚସ୍ଥ ହେଇଥିଲା ।

ଦେଶର ସ୍ୱାଧୀନତାକୁ ପୃଷ୍ଠଭୂମିରେ ରଖି 'ବହ୍ନି' ନାଟକ ରଚିତ । ଜଣେ ସରକାରୀ କର୍ମଚାରୀଙ୍କ ପରିବାରରେ ଜନ୍ମିତ ଯୁବକର ବିପ୍ଳବାତ୍ମକ ମନୋଭାବର ଚିତ୍ର ଏଥିରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ସରକାରୀ କର୍ମଚାରୀର ବାଧ୍ୟବାଧକତା ଓ ପରବର୍ତ୍ତୀ ପିଢ଼ି ନିକଟରେ

ସରକାରଙ୍କ ପ୍ରତି ବିଦ୍ରୋହ ଓ ପ୍ରତିଶୋଧ ପରାୟଣ ମନୋଭାବ ମଧ୍ୟ ସ୍ପଷ୍ଟ । ଏହି ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ସୁରେନ୍ଦ୍ର ମହାନ୍ତିଙ୍କ 'ପତାକା ଉତ୍ତୋଳନ' ଗଳ୍ପ ମନେ ପକାଯାଇପାରେ । ଦେଶପ୍ରେମଭିତ୍ତିକ ନିଆଁ ବା ବହ୍ନିକୁ ନାଟକର ନାମକରଣରେ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇଛି । ଜିଲ୍ଲା ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ ରୁଦ୍ରଚରଣ ଓ ତାଙ୍କର ବିପ୍ଲବୀ ପୁତ୍ର ସୁରେନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ନେଇ ଏହି ଦୁଇଅଙ୍କ ପାଞ୍ଚଦୃଶ୍ୟ ସମ୍ବଳିତ ନାଟକର କାହାଣୀ ଗତିଶୀଳ ।

ମଧୁସୂଦନ ଆଇନ କଲେଜରେ ଅଭିନୀତ ହୋଇଥିବା 'ନିଶିପଦ୍ମ' ନାଟକ ବିଶ୍ୱଜିତଙ୍କୁ ଅଧିକ ସଫଳତା ଦେଇଛି । ଗୋଟିଏ ସେଟ୍ ଓ ତିନି ଅଙ୍କବିଶିଷ୍ଟ ଏହି ନାଟକରେ ବ୍ୟକ୍ତିସତ୍ତାର ଅନ୍ତରାଳ ଉପରେ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦିଆଯାଇଛି । ପଦ୍ମ ସାଧାରଣତଃ ଦିନରେ ଫୁଟେ ଏଠି କିନ୍ତୁ ପଦ୍ମ ରାତିରେ ଫୁଟିବା କଥା କୁହାଯାଉଛି । 'ନିଶିପଦ୍ମ' ନାଟକର ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କ ଅପେକ୍ଷମାଣ ମୁହୂର୍ତ୍ତର କଥା କହେ । ରାସ୍ତାରେ ଯାଉଥିବା ବସଟି ହଠାତ୍ ଖରାପ ହୋଇଯାଏ । ଖରାପ ହୋଇଯାଇଥିବା ଚଳମାନ ବସ୍ ଟି ହୁଏତ ଗୋଟେ ସ୍ଥିତାବସ୍ଥାର ପ୍ରବହମାନତା । ବସ୍ ଖରାପ ହୋଇଯିବା ଯୋଗୁଁ ସେଠାରେ ଥିବା ଉଚ୍ଚପଦସ୍ଥ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ଉପସ୍ଥିତ ପାନବାଲୀକୁ ହେୟ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଦେଖୁଛନ୍ତି । ସମୟ ବିଳମ୍ବିତ ହେବାରୁ ସମସ୍ତେ କ୍ଷୁଧାତୁର । ପାନବାଲୀ ପାଖରେ ଥିବା ପିଠା, ସେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ବାଣ୍ଟି ଦେଇଛି । ସମସ୍ତେ ପିଠା ଖାଇ ପେଟର ଭୋକ ମେଣ୍ଟାଇପାରିଛନ୍ତି ସିନା, ମନର କ୍ଷୁଧା ମେଣ୍ଟୁଛି କେଉଁଠୁ ! ଭଦ୍ର ପୋଷାକର ମୁଖାପିନ୍ଧା ଲୋକମାନେ ପାନବାଲୀ ଅପ୍ସରାର ଚରିତ୍ର ସଂହାର କରୁଛନ୍ତି । ତା' ପ୍ରତି ଅସଦାଚରଣ କରୁଛନ୍ତି । ତା'ଭିତରର ସରଳ ନିର୍ମାୟାପଣ ଅପସରି ଯାଉଛି । ଏଇ ନାଟକରେ ଚରିତ୍ରର ଛଦ୍ମ ଆବରଣ ହିଁ ପ୍ରମୁଖ ଭୂମିକା ଗ୍ରହଣ କରିଛି । ରାତିରେ ଫୁଟିଥିବା ପଦ୍ମଟି(ଅପ୍ସରା ଚରିତ୍ର) ଝାଉଁଳିବାକୁ ବାଧ ହେଉଛି । ବ୍ୟକ୍ତି ତଳେ ଲୁଚି ରହିଥିବା ଯୌନତା, ହିଂସ୍ରତା, କାମନା ସାମ୍ନାକୁ ଆସିଛି ।

ସୃଜନୀ ନାଟ୍ୟସଂସ୍ଥା ଦ୍ୱାରା ଅଭିନୀତ ହୋଇଥିବା 'ପ୍ରତାପ ଗଡ଼ରେ ଦି ଦିନ'ରେ ପ୍ରତାପଗଡ଼ ଏକ ପ୍ରତୀକ ରୂପେ ଗୃହୀତ । ଗଡ଼ କହିଲେ ଯେଉଁ ଧୈର୍ଯ୍ୟ, ସ୍ଥିରତା, ଦାୟିକତା ଓ ଗାମ୍ଭୀର୍ଯ୍ୟ ରହିବା କଥା ତାହା ଏଠାରେ ମୂଲ୍ୟହୀନ । ଏଠାରେ ଦୁର୍ନୀତି, ଲାଞ୍ଚ, ମିଛ, ଅବିଶ୍ୱାସ ହିଁ ମୁଖ୍ୟ ଭୂମିକା ଗ୍ରହଣ କରିଛି । ହାସ୍ୟରସାଶ୍ରୟୀ ଏହି ଚାରିଅଙ୍କ ଓ ଦୃଶ୍ୟବିହୀନ ନାଟକରେ ବ୍ୟଙ୍ଗର ପ୍ରୟୋଗ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଚୁର । ଏଠାରେ ପଲିଟିକାଲ୍ ଏଜେଣ୍ଟଙ୍କ ଆଗମନ ହିଁ ନାଟ୍ୟ ଉତ୍କଣ୍ଠା ତିଆରି କରୁଛି ଏବଂ ତାଙ୍କ ଆସିବାକୁ ନେଇ ଯେଉଁ ପ୍ରସ୍ତୁତି ଓ ପ୍ରୟାସ ତାକୁ ହିଁ ନେଇ ନାଟକ ଆଗକୁ ବଢ଼ିଛି । ମଣିଷର ମନତଳେ ସଙ୍କଟ ଅବସ୍ଥାରେ ଥିବା ପାପବୋଧଟି ତାକୁ ଯେଉଁ ମାନସିକ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱାତ୍ମକ ଦୋଦୁଲ୍ୟମାନ ସ୍ଥିତିରେ ପହଞ୍ଚାଉଛି ନାଟକଟି ସେଇକଥା ହିଁ କୁହେ ।

'ନାଳିପାନ ରାଣୀ କଳାପାନ ଟୀକା'(୧୯୬୮) ଏକ ମନସ୍ତତ୍ତ୍ୱ କୈନ୍ଦ୍ରିକ ନାଟକ । ଅବଚେତନର ସୁପ୍ତ କାମନା-ବାସନା ଦ୍ୱାରା କବଳିତ ମଣିଷର ପାଶବିକ ସ୍ୱରୂପକୁ ନାଟକଟିରେ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଇପାରେ । ଏହି ନାଟକରେ ଅଧ୍ୟାପକ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲଙ୍କ ଜୀବନରେ ଉଠିଥିବା ଝଡ଼ର କଥା କୁହାଯାଇଛି । ଜ୍ୟୋତିଷ ଗଣନା କରିଦେଇଯାଇଛି ଯେ ପୁଅଟି ପିତୃହନ୍ତା ହେବ । ଏଇ କଥାକୁ ନେଇ ସେ ଅସ୍ଥିର ହୋଇଉଠିଛନ୍ତି ଓ ଗର୍ଭନଷ୍ଟ କରିବା ପାଇଁ ବିଚାର କରୁଛନ୍ତି । ନାଳିପାନ ରାଣୀ ଏଠାରେ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ, ମୁକ୍ତି ଓ ପ୍ରେମର ପ୍ରତୀକ ହୋଇଥିବାବେଳେ କଳାପାନ ଟୀକା ଚେତନା ଅନ୍ତରାଳର ରହସ୍ୟମୟତାର ପ୍ରତୀକ ହୋଇଛି । ତାସ ଖେଳରେ ଟୀକାର ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ରହିଥିବା ପରି ସମାଜ ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ପୁରୁଷର ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଭିତରେ ଓ ଅନ୍ଧବିଶ୍ୱାସ, କୁସଂସ୍କାର ଦ୍ୱାରା ସମାଜ କିଭଳି ନିୟନ୍ତ୍ରିତ ହେଉଛି ତାହା ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଏ । ନାଟକରେ ନାଳିପାନ ରାଣୀ ହେଉଛି ଶୈଳ ଓ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ କଳାପାନ ଟୀକା । ସ୍ୱଚ୍ଛ, ସରଳ, ଶୋଭନୀୟ ବ୍ୟକ୍ତିସତ୍ତାର ଅଧିକାରିଣୀ ଶୈଳ । ନାରୀ ଜୀବନର ଜଟିଳ ପରିସ୍ଥିତି, ବାଧ୍ୟବାଧକତା, ଅସହାୟତା ନାଟକର କଥାନକକୁ ନିୟନ୍ତ୍ରଣ କରେ ।

୧୯୭୦ ଜୁନ୍ ମାସ ୨ ତାରିଖରେ 'ସଙ୍କେତ' ସୌଖୀନ୍ ଗୋଷ୍ଠୀ ଦ୍ୱାରା ମୃଗୟା ଅଭିନୀତ ହୁଏ । ଅଙ୍କବିହୀନ ଅଠର ଦୃଶ୍ୟ ସମ୍ମିଳିତ ଏହି ନାଟକର ମଞ୍ଚାୟନ ପଦ୍ଧତି କିନ୍ତୁ ବେଶ୍ ହୃଦୟଛୁଆଁ । 'ମୃଗୟା'ର ବିଷୟବସ୍ତୁ ଏକ କାହାଣୀବିହୀନ କାହାଣୀକୁ ନେଇ ଗତିଶୀଳ । ଯେଉଁ କାହାଣୀର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କଥା-କାହାଣୀ ବା ଗପ ଶୁଣେଇବା ନୁହେଁ ବରଂ ନାଟକର ବକ୍ତବ୍ୟକୁ ଯଥା ସମ୍ଭବ ଶତ ପ୍ରତିଶତ ଦର୍ଶକଙ୍କ ପାଖରେ ପହଞ୍ଚେଇବା । ନାଟକର ପ୍ରଥମ ଭାଗ ଚରିତ୍ରମାନଙ୍କ ଖୋଜିଲାପଣରୁ ଆରମ୍ଭ ଏବଂ ଅନ୍ତିମ ପର୍ଯ୍ୟାୟ ମଧ୍ୟ ସେଇ ଖୋଜିଲାପଣ ସହ ଏକାନ୍ତ ଜଡ଼ିତ ।

ସ୍ଥିତିବାଦୀ ଦର୍ଶନ ତଥା ଚମତ୍କାର କାବ୍ୟମୟ ସଂଳାପ ଏବଂ ମଞ୍ଚଗତ ଉତ୍କର୍ଷପଣରେ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ 'ମୃଗୟା' ବିଶ୍ୱଜିତ୍ ଦାସଙ୍କର ଏକ କାଳଜୟୀ ସୃଷ୍ଟି । ଏହି ନାଟକରେ ଟଭସସ୍ପଚ୍ଛ କ୍ଟଲ ଞ୍ଚସଙ୍କର(କାଳଗତ ସାମ୍ୟ) ଏବଂ ଟଭସସ୍ପଚ୍ଛ କ୍ଟଲ କ୍ଟକ୍ଷବମର(ସ୍ଥାନଗତ ସାମ୍ୟ) ଗୌଣ । ନାଟକର ଆରମ୍ଭ ଗୋଟେ ଅନ୍ଧକାରମୟ ଝାପ୍ସାଝାପ୍ସା ଦିଶୁଥିବା ମଞ୍ଚରୁ । ତିନୋଟି ଛାୟା ମୂର୍ତ୍ତି ସେଇ ମାଛି ଅନ୍ଧାର ଭିତରେ କିଛି ଖୋଜି ଚାଲିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଅଙ୍ଗଭଙ୍ଗୀରୁ ହିଁ ସୂଚିତ ହେଉଚି ସେମାନଙ୍କର ଅସହାୟବୋଧ ।

ଏହି ନାଟକର ମୁଖ୍ୟ ଚରିତ୍ର ବିବେକାନନ୍ଦ ଜଣେ ଅବସରପ୍ରାପ୍ତ ଶିକ୍ଷକ । ତାଙ୍କ ପୁଅ ସାରଥୀ ବାରମ୍ବାର ପରୀକ୍ଷାରେ ଅକୃତକାର୍ଯ୍ୟ । କେବେଳ ଶ୍ରେଣୀ ପରୀକ୍ଷା ନୁହେଁ ଜୀବନ ପରୀକ୍ଷାରେ ମଧ୍ୟ ସେ ଅକୃତକାର୍ଯ୍ୟ । ସେ ଆଶା କରିଛି ଯେ ତା' ବାପା ତା' ପାଇଁ କିଛି ବାଟ ବାହାର କରିବେ । ତା' ବାପାଙ୍କର ଏକଦା ଛାତ୍ର ଥିବା ଅନେକ ଉଚ୍ଚପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ବ୍ୟକ୍ତିବିଶେଷଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟ ନେଇ ତା'ବାପା ତା'ପାଇଁ ଚାକିରିଟିଏ ଯୋଗାଡ଼ କରିଦେବେ ବୋଲି ତା'ର ଇଚ୍ଛା । ଅନ୍ୟପକ୍ଷରେ ବିବେକାନନ୍ଦ ମୂଲ୍ୟବୋଧକୁ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେଇଛନ୍ତି । ଏଣୁ ସାରଥୀ ଓ ବିବେକାନନ୍ଦ ବାବୁଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏକ ବିଚାରଗତ

ପାର୍ଥକ୍ୟ ଓ ପିଢ଼ିଗତ ବ୍ୟବଧାନ ଦେଖାଯାଉଛି । ବିବେକାନନ୍ଦ ବାବୁଙ୍କ ଝିଅ ମୁକ୍ତା, ଯିଏ ବିବାହପୂର୍ବରୁ ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖୁଥିଲା ଆକାଶ ଓ ସମୁଦ୍ରର, ସିଏ କଳ୍ପତରୁଙ୍କୁ ବିବାହ କରିବାପରେ ହିସାବ ନିକାଶ ଭିତରେ ସନ୍ତୁଳି ହେଉଛି । ଭାଲୁନାଚ ଦେଖିବାକୁ ହେଲେ, ଆଇସକ୍ରିମ ଖାଇବାକୁ ହେଲେ, ସରସ୍ୱତୀ ପୂଜା ଚାନ୍ଦା ଦେବାକୁ ପଡ଼ିଲେ ତାକୁ କଳ୍ପତରୁଙ୍କୁ ହିସାବ ଦେବାକୁ ହେଉଛି । ବିବାହ ପୂର୍ବର ସ୍ୱପ୍ନପ୍ରବଣତା ଜୀବନର ଜଞ୍ଜାଳମୟତା ସାମ୍ନାରେ ନଷ୍ଟ ହୋଇଯାଇଛି । ବିବାହ ପୂର୍ବର ସମୁଦ୍ରକୂଳରେ ଘରତୋଳିବାର ସ୍ୱପ୍ନ ଉଜୁଡ଼ିଯାଇଛି । ଏହି କ୍ରମରେ ଶୁଭେନ୍ଦୁ ଓ ମୁକ୍ତା ପ୍ରସଙ୍ଗକୁ ନେଇ ଦେଖିଲେ ବିବେକାନନ୍ଦ ବାବୁ ଓ ଦର୍ଶକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ଏ ଦୁଇଜଣଙ୍କ ସମ୍ପର୍କ ହୁଏତ ବିବାହରେ ପରିଣତ ହେବ ବୋଲି ଆଶାଟିଏ ରହିଥିଲା । କିନ୍ତୁ ତାହା ମଧ୍ୟ ସମ୍ଭବ ହୋଇପାରିନାହିଁ ।

ଏହି ନାଟକରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ସଂଳାପ ରହିଛି- "ତିନି କେ ତିନି, ତିନି ଦୁଣେ ଛ, ତିନି ତିରି ନଅ....ତିନି ସତା, ହେଲା ନାହିଁ, ହେଲା ନାହିଁ ।" ନାଟକଟି ସରିଯାଉଛି କିନ୍ତୁ ତିନି ସତା ଏକୋଇଶ ସେମାନଙ୍କ ପାଟିରେ ପଶୁନାହିଁ । ଏଠାରେ ଏକୋଇଶ ହୁଏତ ଏକବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ପ୍ରତିନିଧିତ୍ୱ କରୁଛି । ହୋଇପାରେ ଏହା ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟ ବା ଏକ କଳ୍ପନାଭିତ୍ତିକ ସ୍ଥାନ-ଯେଉଁଠି ମଣିଷର ପହଁଚିବାକୁ ସ୍ୱପ୍ନଦେଖେ । ମାତ୍ର ସବୁ ସ୍ୱପ୍ନ ଗଣିତର ଅଙ୍କକଷା ଭିତରେ ସୀମିତ ହୋଇ ରହିଯାଏ । ଜୀବନର ସ୍ୱପ୍ନ ଭାଙ୍ଗିଯାଏ । ଅବଶ୍ୟ ସାରଥୀ ଏଠାରେ ପ୍ରଥାବଦ୍ଧତାକୁ ଅସ୍ୱୀକାର କରିଛି ।

'ନିଜ ପ୍ରତିନିଧିଙ୍କଠାରୁ' ନାଟକରେ ଏକ ବହୁକୁଟୁମ୍ବୀ ପରିବାରର ଅଭାବବୋଧ ହିଁ ସ୍ଥାନ ପାଇଛି । 'ରୂପକାର' ନାଟ୍ୟ ସଂସ୍ଥା ଦ୍ୱାରା ଅଭିନୀତ ହୋଇଥିବା 'ନିଜ ପ୍ରତିନିଧିଙ୍କ ଠାରୁ' ନାଟକ ତିନିଅଙ୍କବିଶିଷ୍ଟ । ସେଥିରେ କୌଣସି ଦୃଶ୍ୟଗତ ବିଭାଜନ ନାହିଁ କି ସଂଗୀତର ପ୍ରୟୋଗ ନାହିଁ । ସାମ୍ବାଦିକ ଅଜୟର ସଂଘର୍ଷଶୀଳ ଜୀବନର କାହାଣୀ କହେ ନାଟକଟି । ସାମ୍ବାଦିକ ଜୀବନରେ ଯେଉଁ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ଓ ସଂଶୟମାନେ ଆସନ୍ତି, ଯାହା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପ୍ରତିପାଳନରେ ବାଧା ସୃଷ୍ଟି କରନ୍ତି-ସେହିସବୁ ପ୍ରସଙ୍ଗକୁ ନେଇ ନାଟକର କାହାଣୀ ଗତିଶୀଳ । ଗୋଟିଏ ପଟେ ବ୍ୟକ୍ତି ସହିତ ସମାଜର ସଂଘର୍ଷ ଯେଉଁଠି ବହିଃଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱଟି ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଯାଏ ଅନ୍ୟପଟେ ଅଜୟର ପାରିବାରିକ ଜୀବନ, ତାଙ୍କର ପତ୍ନୀଙ୍କ ସହିତ ମନୋମାଳିନ୍ୟ, ଯେଉଁଠି ଅନ୍ତର୍ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱଟି ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଯାଏ । ସମାଜ ଓ ପରିବାରର ସଂଘର୍ଷ ଭିତରଦେଇ 'ନିଜ ପ୍ରତିନିଧିଙ୍କ ଠାରୁ' ନାଟକ ଗତିଶୀଳ । ନାଟକର ପରିଣତିରେ ଅଜୟର ଅନୁତାପ ଓ ଅନୁଶୋଚନା ଭିତରଦେଇ ଦର୍ଶକ ହୁଏତ ଉପଲବ୍ଧି କରେ ବ୍ୟକ୍ତିସତ୍ତାର ପରାଜୟ । ମୂଲ୍ୟବୋଧ, ସାମାଜିକ ପ୍ରତ୍ୟୟ, ସାମାଜିକ ପ୍ରତିବଦ୍ଧତା କିପରି ମଣିଷର ଅନ୍ତଃସତ୍ତାକୁ ପ୍ରଭାବିତ କରେ, ନାଟକଟି ସେ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏକ ଗୁରତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଇସ୍ତାହାର । ପ୍ରଥାବଦ୍ଧତାକୁ ଭାଙ୍ଗିବାକୁ ବାହାରିଥିବା ସାମ୍ବାଦିକ ଅଜୟର ବିବଶତା ମୁକ୍ତିପ୍ରୟାସୀ ମଣିଷର ବିଫଳତା ଭାବରେ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇପାରେ ।

ନୂଆ ନାଟକର ଠିକଣା ଖୋଜିବାକୁ ଯାଇ କାହାଣୀ ଅପେକ୍ଷା ମଞ୍ଚାୟନ ଓ ପରିବେଷଣଧର୍ମିତା ଉପରେ ଅଧିକ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେଇଛନ୍ତି ବିଶ୍ୱଜିତ୍ । ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ନାଟ୍ୟ ଜଗତର ପ୍ରଭାବଶାଳୀ କାହାଣୀଗୁଡ଼ିକୁ ଓଡ଼ିଆ ରୂପାନ୍ତରୀକରଣର ପ୍ରୟାସ କରିଛନ୍ତି । ପ୍ରତାପଗଡ଼ରେ ଦି ଦିନ(ଏରକ୍କଶକ୍ଷରଙ୍କ ଞଷର ଓଭସ୍ୱକ୍କ୍ରରମସ୍ୱକ୍କସ୍ୱ ଏରଭରକ୍ସବକ୍ଷ), ନାଲିପାନ ରାଣୀ କଳାପାନ ଟୀକା(ଙ'ଭରସକ୍ଷକ୍ଷଙ୍କ ଗକ୍କଙ୍କକ୍ସଭସଭଶ ଭରମକ୍କଙ୍କର'ସ୍ୱ ରକ୍ଷରମସ୍ୱକ୍ସବ), ସମ୍ରାଟ(ମବଙ୍କଙ୍କଙ୍କ ଉବକ୍ଷସଶଙ୍କକ୍ଷବ), ପାପୀ (ଈରକ୍ସଭବକ୍ସୟ ସ୍ୱଷବଙ୍ଗଙ୍କ ଉରଙ୍ଗସକ୍ଷ'ସ୍ୱ ଉସସ୍ୱମସକ୍କ୍ରକ୍ଷର), ବୃତ୍ତେ (ଈରକ୍ସଭବକ୍ସୟ ସ୍ୱଷବଙ୍ଗଙ୍କ ଙଭ ଞଷର ଜକ୍କମଳସ୍ୱ)କୁ ଆମେ ଉଦାହରଣ ଭାବେ ଗ୍ରହଣ କରିପାରିବା । ମାତ୍ର ଏଗୁଡ଼ିକ ଆଦୌ ସିଧାସଳଖ ଅନୁବାଦ ନୁହେଁ । ବରଂ ନାଟ୍ୟକାର ଚରିତ୍ର ଓ ପୃଷ୍ଠଭୂମିର ଆବଶ୍ୟକତାକୁ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେଇ ନାଟକଗୁଡ଼ିକୁ ଓଡ଼ିଆ ଅନ୍ତରଙ୍ଗତା ସହ ସମନ୍ୱିତ କରିବାର ପ୍ରୟାସ କରି ସଫଳତା ପାଇଛନ୍ତି ।

'ବୃତ୍ତେ' ନାଟକ ମଧ୍ୟ ଆମେ ଏଇ ଅନୁସର୍ଜନା କ୍ରମରେ ଗ୍ରହଣ କରିପାରିବା । ବିଶ୍ୱଜିତଙ୍କ 'ସମ୍ରାଟ', 'ବୃତ୍ତେ', 'ପାପୀ' ନାଟକ ତିନୋଟିରେ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ନାଟ୍ୟ ଜଗତର ପ୍ରେରଣା ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ । ଯଦିଓ ନାଟକ ତିନୋଟି ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ନାଟକର ସିଧାସଳଖ ଅନୁବାଦ ନୁହେଁ ତଥାପି ମଧ୍ୟ ସେଥିରେ ମୂଳ ନାଟକର ପ୍ରଭାବ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଇପାରେ । ଅବଶ୍ୟ ଏହି ଅନୁବାଦଗୁଡ଼ିକ ବିଶ୍ୱସ୍ତ ଅନୁବାଦ ନୁହେଁ ବରଂ ଛାୟା ବା ଅନୁସର୍ଜନା ଭାବରେ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇପାରେ । ଅଞ୍ଚଳଗତ ଭିନ୍ନତା ଓ ପ୍ରୟୋଜନାର ଆବଶ୍ୟକତା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ବିଶ୍ୱଜିତ୍ ଏଥିରେ କିଛିକିଛି ପରିବର୍ତ୍ତନ ମଧ୍ୟ କରିଛନ୍ତି । 'ସମ୍ରାଟ'ର ନାୟକ ରୋମ୍ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ତରୁଣ ନାୟକ ସମ୍ରାଟ କାଲିଗୁଲା, 'ବୃତ୍ତେ'ର ନାୟକ ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ନିଜେ । କ୍ଷମତାର ଶୀର୍ଷତମ ସୋପାନରେ ଠିଆହୋଇଥିବା ଦୁଇଟି ଚରିତ୍ରର ମାନସିକ ସଙ୍କଟମୟ ପରିସ୍ଥିତି ଉଭୟ ନାଟକର କଥାନକକୁ ନିୟନ୍ତ୍ରଣ କରୁଛି । ସଂଘାତ, ସଂକଟ, ସଂଶୟ ଓ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱମାନେ ବ୍ୟକ୍ତିସତ୍ତା ଉପରେ କିପରି ପ୍ରଭାବ ବିସ୍ତାର କରୁଛନ୍ତି- ନାଟକ ଦୁଇଟି ସେଇକଥା କୁହେ ।

'ପାପୀ' ନାଟକ ସୈନ୍ୟବାହିନୀର ଅମାନୁଷିକ କାର୍ଯ୍ୟ ଓ ଗୋଟିଏ ପାରିବାରିକ ପ୍ରସଙ୍ଗକୁ ନେଇ ଗତିଶୀଳ । ସୁଦର୍ଶନ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ ବଡ଼ଭାଇ ସଙ୍କର୍ଷଣ ପଟ୍ଟନାୟକ ରାଜଦ୍ରୋହ ଦୋଷରେ ଦଣ୍ଡିତ ହେବାପରେ ତାଙ୍କୁ ଦେଖିବାକୁ ଯାଇ ସୁଦର୍ଶନ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କର ହତାଶା ଓ ମୃତ୍ୟୁ ବରଣ କରିବା ନାଟକର କଥାନକକୁ ନିୟନ୍ତ୍ରଣ କରିଛି । ମୃତ୍ୟୁ ଶଯ୍ୟାରେ ନିଜର ସମ୍ପତ୍ତିକୁ ବଡ଼ପୁଅ ରାଜେନ୍ଦ୍ର ଓ ସାନପୁଅ ବ୍ରଜେନ୍ଦ୍ର ଓ ସ୍ତ୍ରୀ ସାବିତ୍ରୀଙ୍କ ନାମରେ ସେ ବାଣ୍ଟିଦେଇଛନ୍ତି ସତ କିନ୍ତୁ ଏହି ସମୟରେ ସାମ୍ନାକୁ ଆସୁଛି ସଙ୍କର୍ଷଣ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ ସନ୍ତାନର ପରିଚୟ ପାଇନଥିବା ନିରୁ । ଗୋଟିଏ ପଟେ ସୈନ୍ୟବାହିନୀର ଅତ୍ୟାଚାର ଓ ଅନ୍ୟପଟେ ପାରିବାରିକ ଜୀବନର ବିଶୃଙ୍ଖଳା । ଉଭୟ ସମନ୍ୱିତ ହୋଇ ନାଟକର କଥାବସ୍ତୁକୁ

ପରିଣତିରେ ପହଞ୍ଚାଇଛନ୍ତି ।

କିଛିବର୍ଷ ଧରି ବିଶ୍ୱଜିତ୍ ସେ ଚଳଚ୍ଚିତ୍ର ଜଗତ ସହ ଜଡ଼ିତ ହୋଇଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶନା ଓ ସହ- ନିର୍ଦ୍ଦେଶନାରେ ଅନେକ ଚଳଚ୍ଚିତ୍ର ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଇଛି । 'ପ୍ରିୟତମା', 'ନିଝୁମ ରାତିର ସାଥି' ଚଳଚ୍ଚିତ୍ର ତାଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶନାରେ ନିର୍ମିତ । 'ତୁଣ୍ଡବାଇଦ', 'କାବେରୀ', 'ନାଗଫାଶ', 'ଗୌରୀ', 'ଅହଲ୍ୟା' ଆଦି ଚଳଚ୍ଚିତ୍ରରେ ସେ ଚିତ୍ରନାଟ୍ୟ ଲେଖିଛନ୍ତି । ଏଇ ଚଳଚ୍ଚିତ୍ର ସଂପୃକ୍ତି ପରେ ସେ ପୁଣି ନାଟକ ଆଡ଼କୁ ମୁହାଁଇଛନ୍ତି ।

ଅନନ୍ତ ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶନାରେ ଅଭିନୀତ 'ନୂଆଜହ୍ନ' ନାଟକଟି ୧୯୯୦ ମସିହାରେ ଅଭିନୀତ ହୋଇ ୧୯୯୭ ମସିହାରେ ପୁସ୍ତକର ରୂପ ନେଇଛି । 'ନୂଆଜହ୍ନ' ନାଟକରେ ଜହ୍ନ ଏକ ସ୍ୱପ୍ନ ଓ କଳ୍ପନାର ପ୍ରେରଣା । ଗୋଟେ ସଂଘର୍ଷପୂର୍ଣ୍ଣ ଜୀବନ ବଞ୍ଚୁଥିବା ଆଦିବାସୀ ସଂପ୍ରଦାୟର କଥା ନାଟକର ମୁଖ୍ୟ ବିଷୟବସ୍ତୁ । କେମିତି ଜହ୍ନ ଦେଖି ଜଣେ ଖୁସି ହେଉଛି, ପ୍ରେରଣା ପାଉଛି, ପୁଲକିତ ହେଉଛି । କିନ୍ତୁ ଯେଉଁ ସାମାଜିକ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣ 'ନିଶିପଦ୍ମ'ରେ ରାତିରେ ପଦ୍ମକୁ ଫୁଟାଇବାକୁ ଦେଇନଥିଲା, ସେଇ କଳୁଷିତ ସମାଜବ୍ୟବସ୍ଥା ଯେମିତି ନୂଆଜହ୍ନକୁ ଉଇଁବାକୁ ଦେଇନାହିଁ । ଏହି ନାଟକରେ ମଧ୍ୟ ଆଦିବାସୀ ଜୀବନକଥାକୁ କୁହୁକ ବାସ୍ତବତାର ପ୍ରୟୋଗ ଜରିଆରେ ସାଂପ୍ରତିକ ଜୀବନଧାରା ସହ ଯୋଡ଼ିବାର ପ୍ରୟାସ କରାଯାଇଛି । ନାଗୁଣୀ କଥା କହିବା, ନାଗରାଜ ପାହାଡ଼ ପ୍ରସଙ୍ଗ ଆଦି ନୂଆଜହ୍ନ ନାଟକରେ ଆକର୍ଷଣୀୟ ଭାବେ ଚିତ୍ରିତ ।

ଏହି ନାଟକରେ ସରଳ ନିର୍ଭୀକ ଆଦିବାସୀ ଯୁବକ ସୋନାରାମ୍ ସମାଜର ବିଧି ବ୍ୟବସ୍ଥାକୁ ସାମ୍ନା କରିପାରିନାହିଁ । ଅନ୍ୟାୟ ବିରୋଧରେ ସ୍ୱର ଉତ୍ତୋଳନ କରିବା ତା' ପାଇଁ ବିଡ଼ମ୍ବନାକୁ ଡାକିଆଣିଛି । ସୋନାରାମକୁ ଶୁକ୍ରୁଠାରୁ ମିଳୁଥିବା ପ୍ରୋତ୍ସାହନ ମଧ୍ୟ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱରେ ରୂପାନ୍ତରିତ ହୋଇ ପାରିନାହିଁ ।

ମହାମାୟା ଅପେରା ନାଟକ କଥା ବିଚାର କଲେ ଏହାର ନାମକରଣରେ ବ୍ୟବହୃତ "ଅପେରା' ଶବ୍ଦଟି ଏକ ଲୋକ ପରମ୍ପରାଭିତ୍ତିକ ସମନ୍ୱୟର ସୂଚନା ଦିଏ ଏବଂ ଯାତ୍ରା ପରମ୍ପରାର ପୁନରୁଦ୍ଧାର ପରି ମନେହୁଏ । ଏହା ବିଶ୍ୱଜିତଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶନାରେ ଉତ୍କଳ ରଙ୍ଗମଞ୍ଚ ଟ୍ରଷ୍ଟ ଆନୁକୂଲ୍ୟରେ ନିୟମିତ ନାଟକଭାବେ ମଞ୍ଚାୟନ ହୋଇଥିଲା ।

ଶେଷ ନାଟକ 'ଓଁ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ପ୍ରଜାପତୟେ ନମଃ' ଏକ ମନୋରଞ୍ଜନଧର୍ମୀ ନାଟକ । ଏହା ଉତ୍କଳ ରଙ୍ଗମଞ୍ଚ ଟ୍ରଷ୍ଟ ତରଫରୁ ଅଭିନୀତ ହୋଇଥିଲା । ଏଥିରେ କମଳାଦେବୀଙ୍କ ପରିବାରର କଥା କୁହାଯାଉଛି । ତାଙ୍କର ଏକମାତ୍ର କନ୍ୟା 'ପ୍ରିୟା' କବି ପରାଶର ଶର୍ମାଙ୍କୁ ପ୍ରେମ କରୁଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଜଣେ ସିମେଣ୍ଟ ବ୍ୟବସାୟୀର ପୁଅ 'ପ୍ରିୟ' ସହ ତାକୁ ବିବାହ କରେଇଦେବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରାଯାଇଛି । ମାତ୍ର ପ୍ରିୟ ହିଁ 'ପରାଶର ଶର୍ମା' -ଏକଥା ଜାଣିନଥିବାରୁ ବିବାହ ଭାଙ୍ଗିଯାଏ । ପରାଶର ଶର୍ମା ଓରଫ୍ ପ୍ରିୟ ଓ ପ୍ରିୟାଙ୍କ ବିବାହ ଅନ୍ୟତ୍ର ଧାର୍ଯ୍ୟ । ମାତ୍ର ଉଭୟେ ଉଭୟଙ୍କ ବିବାହକୁ ଅସ୍ୱୀକାର କରି ଗୋଟିଏ ଗେଷ୍ଟ ହାଉସରେ ଆଶ୍ରୟ ନିଅନ୍ତି । ସେଇଠି ପ୍ରିୟ ଆଉ ପରାଶର ଶର୍ମାର ଗୁମର ଫିଟେ । ନାଟକଟିରେ ହାସ୍ୟରସର ପ୍ରୟୋଗ ଅତ୍ୟନ୍ତ ନିଖୁଣ ।

ଜୀବନରେ ଥିବା ସମସ୍ତ ସ୍ୱପ୍ନ, ଆଶା-ଆକାଂକ୍ଷାର କାଚଘର, କାଚ ଭାଙ୍ଗିବା ଭଳି ଖଣ୍ଡଖଣ୍ଡ ହେଇ ଭାଙ୍ଗିଯିବା ଏବଂ ଜୀବନର ପ୍ରତିଟି ପାହାଚରେ ଯନ୍ତ୍ରଣା, ହତାଶାବୋଧ, ନୈରାଶ୍ୟର ଶିକାର ହେବାର ଘଟଣାବଳୀକୁ ବେଶ୍ ପାରିଲାପଣିଆ ସହ ନାଟ୍ୟରୂପ ଦିଆଯାଇଛି ବିଶ୍ୱଜିତ୍ ନାଟ୍ୟବଳୟରେ । ସାମ୍ପ୍ରତିକ ସମୟର ବିଘଟିତ ମୂଲ୍ୟବୋଧମାନଙ୍କ ଆଗରେ ମଣିଷର ସୂକ୍ଷ୍ମ ଆବେଗପ୍ରବଣ ସ୍ୱପ୍ନମାନେ ଯେ କେତେ ଅସହାୟ, ସେ କଥା ହିଁ ସୂଚେଇ ଦିଅନ୍ତି ତାଙ୍କ ନାଟକର ପ୍ରତିଟି ଚରିତ୍ର ।

ଆଲୋକ ସମ୍ପାଦନର ବିବିଧତା ଉପରେ ବିଶ୍ୱଜିତ୍ ବିଶେଷ ଧ୍ୟାନ ଦେଇଛନ୍ତି । କେଉଁ ରଙ୍ଗର ଆଲୋକରେ ଚରିତ୍ରର ମନସ୍ତତ୍ତ୍ୱ କେତେଦୂର ସାମ୍ନାକୁ ଆସିବ ଏବଂ ଦର୍ଶକମାନଙ୍କ ଉପରେ କେଉଁ ପ୍ରଭାବ ପକାଇବ ତାହା ସେ ନାଟକରେ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେଇଛନ୍ତି । ଦର୍ଶକୀୟ ରୁଚିକୁ ସ୍ୱଚ୍ଛ କରିବାକୁ ଉଦ୍ୟମ କରିଛନ୍ତି । ଆଲୋକ ସମ୍ପାତ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ମୃଗୟା ଓ ବୃତ୍ତେ ଭଳି ନାଟକ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ।

ମଞ୍ଚରେ ପରିଚ୍ଛନ୍ନ ତଥା ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଆଲୋକର ବ୍ୟବହାର ଚରିତ୍ରମାନଙ୍କର ଭିତର ପାଖର ସ୍ୱରୂପ ଉନ୍ମୋଚନରେ ସହାୟକ ହୁଏ । ଅଭିନୟ କରୁଥିବା ଚରିତ୍ରର ଚାରିତ୍ରିକ ବିଶ୍ଳେଷଣରେ ଆଲୋକର ଭୂମିକା ଅତୀବ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ । ବିଶ୍ୱଜିତ୍ ଦାସଙ୍କ ନାଟକରେ ଆଲୋକସମ୍ପାତ ଏକ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଭୂମିକା ଗ୍ରହଣ କରିଛି । 'ଅଚେତନ-ଚେତନ-ଅବଚେତନ' ମନର ଏଇ ତ୍ରିବିଧ ସ୍ତରର ମଞ୍ଚ ରୂପାୟନ ପାଇଁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଆଲୋକର ପରିକଳ୍ପନା ନାଟକର କାହାଣୀଭାଗକୁ ଅଧିକ ଦର୍ଶକାଭିମୁଖୀ କରିପାରିଛି । ଆଦିମ ପ୍ରବୃତ୍ତି ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଅବଚେତନ ମନର ପରିପ୍ରକାଶରେ ସ୍ତିମିତ ଘନନୀଳ ଆଲୋକ, ଆଶା-ଆକାଙ୍କ୍ଷା ପ୍ରାପ୍ତି ନିମିତ୍ତ ଗାଢ଼ ହରିତ୍ ବର୍ଣ୍ଣର ଆଲୋକ ଏବଂ ନିଷ୍ଠୁର ବାସ୍ତବତାର ପରିପ୍ରକାଶରେ ଶୁଭ୍ର ଆଲୋକର ବ୍ୟବହାର ତାଙ୍କ ନାଟକର କଥାନକକୁ ନିୟନ୍ତ୍ରିତ କରିଛନ୍ତି । ମଞ୍ଚରେ ଆଲୋକର ଛାଇ-ଆଲୁଅ ଖେଳ ଭିତରେ ହିଁ ଦୃଶ୍ୟର ପରିବର୍ତ୍ତନ ହେବା ଏବଂ ଗୋଟିଏ ଦୃଶ୍ୟର ପରିସମାପ୍ତି ବେଳକୁ କ୍ରମଶଃ କ୍ଷୀଣ ହୋଇ ଆସୁଥିବା ଆଲୋକ ପୁନଶ୍ଚ ପ୍ରଖର ହୋଇ ପରବର୍ତ୍ତୀ ଦୃଶ୍ୟର ଆରମ୍ଭ ହେବା ଭିତରେ ନାଟକଗୁଡ଼ିକ ଆଗକୁ ଗତିଶୀଳ ।

ସାମ୍ପ୍ରତିକ ସମୟର ହଜାରେ ରଙ୍ଗର ଆଲୁଅ ଭର୍ତ୍ତି ଦୁନିଆରେ ମଣିଷକୁ ଚିହ୍ନିବା ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । ମଣିଷକୁ ଚିହ୍ନିବାର ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ସମୟ ହେଉଚି ରାତିର ଅନ୍ଧାର । ଅନ୍ଧାରରେ ହିଁ ଜଣାପଡ଼େ

ଲୁକ୍କାୟିତ ଅବସ୍ଥାରେ ଥିବା ମଣିଷର ଚରିତ୍ର । ଏଇ ଅନ୍ଧାର ମହକାଇ ଦିଏ ଆଦିମ ପ୍ରବୃତ୍ତିମାନଙ୍କୁ । ଖସଭସୟକ୍ଟ(ସଂଗୁପ୍ତ ବାସନା)ମାନଙ୍କ ପରିପ୍ରକାଶରେ ଅନ୍ଧାର ହିଁ ଗ୍ରହଣ କରେ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଭୂମିକା । ତେଣୁ ମଣିଷ ଭିତରେ ଥିବା ମଣିଷଟିର ପରିଚୟ ପାଇଁ ଆଲୋକ ଅପେକ୍ଷା ଅନ୍ଧାରର ପ୍ରୟୋଜନ ବେଶୀ । ଏଣୁ ନାଟ୍ୟକାର ଅଧିକାଂଶ ମଞ୍ଚାୟନରେ ମଞ୍ଚକୁ ଅନ୍ଧାର ରଖି ନାହାନ୍ତି ଯେ, ବରଂ ସେଇ ଛାଇଛାଇ ଅନ୍ଧାର ଭିତରେ ଚରିତ୍ରଗୁଡ଼ିକର ଅବଚେତନର ପୂର୍ଣ୍ଣ ପରିପ୍ରକାଶ ଘଟାଇ ପାରିଛନ୍ତି କହିଲେ ଅତିଶୟୋକ୍ତି ହେବନାହିଁ । ଏଣୁ ଆଲୋକ ସମ୍ପାତ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ଖାଲି ଛାଇ ଆଲୁଅର ଖେଳ ନୁହେଁ, ବରଂ ତାଙ୍କ ନାଟକ ପାଲଟି ଯାଉଛି ଚେତନ-ଅବଚେତନ, ସ୍ୱପ୍ନ-ସ୍ୱପ୍ନଭଙ୍ଗ, ପ୍ରାପ୍ତି-ଅପ୍ରାପ୍ତିର ଲୁଚକାଳି ଖେଳ ।

ଭାରତୀୟ ସାହିତ୍ୟରେ ୧୯୭୦ ଦଶକ ବେଳକୁ କ୍ରୋଧିତ ଯୁବକ (ଇଭଶକ୍ୱଛ ଶକ୍ଟଙ୍କଭଶଙ୍କବଭ)ର ଚେତନା ଦେଖାହେଉଛି । ୧୯୪୭ରେ ଭାରତ ସ୍ୱାଧୀନତା ପାଇଲା ବେଳକୁ ଯେଉଁମାନେ ସାନ ଥିଲେ ସେମାନେ ସ୍ୱାଧୀନତାକୁ ନେଇ ଅନେକ ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖିଥିଲେ, ପତାକା ଉଡ଼ାଇଥିଲେ, ସ୍ଲୋଗାନ ଦେଇଥିଲେ, ସ୍ୱାଧୀନତା ପରର ଭବିଷ୍ୟତକୁ ନେଇ ଅନେକ କଳ୍ପନା କରିଥିଲେ, ଯେତେବେଳେ ସେମାନେ ବଡ଼ ହୋଇ ଯୁବକ ଅବସ୍ଥାରେ ପହଞ୍ଚିଛନ୍ତି, ସେମାନେ ଅନୁଭବ କରୁଛନ୍ତି ଯେ ସେମିତି କିଛି ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟିନାହିଁ । ଶିକ୍ଷା, ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଓ ନିଯୁକ୍ତି ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ବିଶେଷ କିଛି ପରିବର୍ତ୍ତନ ଦିଶୁନାହିଁ । ବେରୋଜଗାରୀ ବଢୁଛି । ସ୍ୱପ୍ନ କ୍ରମେ ବିରକ୍ତି ଏବଂ ପରେ କ୍ରୋଧରେ ରୂପାନ୍ତରିତ ହେବା ଆରମ୍ଭ ହୋଇଛି । ଏଇ ସମୟର ନାଟକରେ କ୍ରୋଧ, ବିରୋଧ ଓ ବିପ୍ଳବ ହିଁ ଗୁରୁତ୍ୱ ଲାଭକରିଛି । ଏହି ସମୟଖଣ୍ଡରେ ରଚିତ ଅନେକ ନାଟକରେ ଏକ ବିପ୍ଳବୀ, ସମାଜ ବ୍ୟବସ୍ଥା ବିରୋଧୀ ଚେତନାପ୍ରବଣ ଯୁବକକୁ ହିଁ ନାଟକ ଓ ଚଳଚ୍ଚିତ୍ରରେ ନାୟକ ଭୂମିକାରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳୁଛି । ନାୟକଟି ଗରିବ ହୋଇ ଜନ୍ମ ନେଇଥିବ, ଯୁବକ ଅବସ୍ଥାରେ ପହଞ୍ଚିବା ବେଳକୁ ସେ ସମାଜରେ ଅବହେଳିତ ହୋଇ ହତାଶାବୋଧ ଭିତରେ ନିରାଶ ହୋଇପଡୁଥିବ ଓ ପ୍ରଚଳିତ ବ୍ୟବସ୍ଥା ବିରୁଦ୍ଧରେ ମୁଣ୍ଡଟେକି ଛିଡ଼ାହେବାକୁ ସେ ଚୋରି, ଲୁଣ୍ଠନ ଓ ଗୁଣ୍ଡାମୀ ସହ ଜଡ଼ିତ ହେଉଥିବ ଏବଂ ଶେଷରେ ନାୟକଟିର ମୃତ୍ୟୁ ଘଟୁଥିବ । ଏହା ହିଁ ଥିଲା ସେ ସମୟରେ ପ୍ରଚଳିତ ନାଟକ ଓ ଚଳଚ୍ଚିତ୍ର ଧାରାର ବିଷୟବସ୍ତୁରେ ଏକ ସମାନତା । ୧୯୭୦ ବେଳକୁ ଏଇ ଧାରାରେ ଅନେକ ନାଟକ ଓ ଚଳଚ୍ଚିତ୍ର ରଚନା କରାଯାଉଥିବା ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଏ । ବିଶ୍ୱଜିତ ଦାସଙ୍କ ନାଟ୍ୟ ଚରିତ୍ର ଚୟନ ଭିତରେ ମଧ୍ୟ ଜନସମୂହର ଏଇ ପଞ୍ଚୀଭୂତ ଅସନ୍ତୋଷ, କ୍ରୋଧ ଓ ବିରକ୍ତିକୁ ଅନୁଭବ କରାଯାଇପାରେ ।

ବିଶ୍ୱଜିତ୍ ଦାସଙ୍କ ନାଟକରେ ଅନେକ ସ୍ଥାନରେ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକୀୟ ସୂଚନା ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଇପାରେ । ଏହା ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଭିତରେ ଲୁଚି ରହିଥିବା ନିର୍ଦ୍ଦେଶକୀୟ ପ୍ରତିଭାକୁ ପ୍ରତିଭାତ କରେ । ସେଥିପାଇଁ ତାଙ୍କ ନାଟକର ସଂଳାପ ଭିତର ଦେଇ ଅନେକ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକୀୟ ସୂଚନା ଉପଲବ୍ଧ ଥାଏ ।

ବିଶ୍ୱଜିତ ଦାସଙ୍କ ନାଟକ ଗୁଡ଼ିକରେ ଚରିତ୍ର ଚୟନ, ତାର ମନସ୍ତତ୍ତ୍ୱ ଓ ଅଗ୍ରଗତି ଉପରେ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦିଆଯାଇଛି । ସମସ୍ତ ବିସଂଗତିର କଥା କହୁଥିବା ସତ୍ତ୍ୱେ ମାନବୀୟ ସହାନୁଭୂତି ଉପରେ ତାଙ୍କର ଗଭୀର ଆସ୍ଥା ରହିଛି । 'ନାଲିପାନ ରାଣୀ କଳାପାନ ଟୀକା', 'ନିଶିପଦ୍ମ' ଭଳି ନାଟକରୁ ତାଙ୍କର ନାରୀ ଜାତି ପ୍ରତି ଥିବା ସମ୍ମାନବୋଧ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଇପାରେ ।

ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ସାମାଜିକ ସମସ୍ୟାକୁ ନାଟକରେ ସଂଯୋଜିତ କରିବାକୁ ବିଶ୍ୱଜିତ ଦାସ ପ୍ରୟାସ କରନ୍ତି । ଯୁବକମାନଙ୍କ ମୂଲ୍ୟବୋଧ, ଶିକ୍ଷା ସମସ୍ୟା, ବେକାରୀ ସମସ୍ୟା, ସମାଜର ମୂଲ୍ୟବୋଧଭିତ୍ତିକ ଚିନ୍ତାଚେତନା, ଶିକ୍ଷିତ ବ୍ୟକ୍ତିର ମନସ୍ତାତ୍ତ୍ୱିକ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ, ସାମ୍ୟବାଦୀ ଚିନ୍ତାଚେତନା, ନାରୀ ସମସ୍ୟା, ଯୌତୁକ ସମସ୍ୟା ଆଦି ତାଙ୍କ ନାଟକରେ ପ୍ରତି'ଳିତ ହୋଇଛି ।

ପ୍ରାଥମିକ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ରଚିତ 'ବହ୍ନି', 'ନିଶିପଦ୍ମ' ଆଦି ନାଟକରେ ୱାନ୍ ସେଟ୍ ନାଟ୍ୟ ମଞ୍ଚାୟନ ପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା କରିଥିଲେ, ଯେଉଁଥରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରକାର ସାଜସଜ୍ଜାରେ ନାଟକର ଆରମ୍ଭରୁ ଶେଷଯାଏଁ ଅଭିନୟ କରାଇବାର ପରୀକ୍ଷାଧର୍ମିତାକୁ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇଥିଲା । ୧୯୫୦ ରୁ ୬୦ ମଧ୍ୟରେ ଏହିଧାରା ପ୍ରଚଳିତ ଥିଲା । ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟଙ୍କ 'ଅର୍ଦ୍ଧାଙ୍ଗିନୀ' ଏହାର ଏକ ସଫଳ ଉଦାହରଣ । ଅବଶ୍ୟ ରଘୁନାଥ ଦାସ(ଜଟାୟୁ)ଙ୍କ "ଜଉଘର' ୱାନ୍ ସେଟ୍ ନାଟ୍ୟଧାରାର ପ୍ରଥମ ନାଟକ । ବିଶ୍ୱଜିତ ମଧ୍ୟ ମଞ୍ଚାୟନର ଏଇ ସରଳ ବ୍ୟବସ୍ଥାକୁ ଆପଣେଇଛନ୍ତି ।

ଚରିତ୍ରର ପରିବର୍ତ୍ତନୀୟତା ବା ଦ୍ୱି-ପାର୍ଶ୍ୱିକତାର ଭୂମିକା ତାଙ୍କ ନାଟକରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସମ୍ବେଦନଶୀଳ ଭାବରେ ଚିତ୍ରିତ । ବ୍ୟକ୍ତିର ବିଭାଜିତ ସ୍ୱରୂପ (ଗ୍ୱକ୍ତ୍ରକ୍ଷସଗ୍ୱ କ୍ଷ୍ଟରକ୍ସଗ୍ୱକ୍ଟଭବକ୍ଷସଗ୍ୱଛ), ମୁଖାପିନ୍ଧା ମଣିଷର ସଂଘାତ, ମାନସିକ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ହିଁ ଏଠାରେ ମୁଖ୍ୟ । ଗୋଟିଏ ମଣିଷ ଭିତରେ ରାଗ, କ୍ରୋଧ, କ୍ଳେଶ, ଭକ୍ତି, ହିଂସା, ଈର୍ଷା, ପ୍ରେମ ଭଳି ଆବେଗ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ସମୟରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥାଏ । ବିଶ୍ୱଜିତ୍ ନାଟ୍ୟଦୃଷ୍ଟି ଚରିତ୍ରର ଏଇ ପରିବର୍ତ୍ତନୀୟତା ପ୍ରତି ଅତ୍ୟନ୍ତ ସମ୍ବେଦନଶୀଳ ।

ବିଶ୍ୱଜିତ୍ ଦାସଙ୍କ ନାଟକ ବ୍ୟକ୍ତିମନର ଅନ୍ୱେଷା ଓ ଅନ୍ତରାଳର ସ୍ୱର । ତାଙ୍କ ନାଟ୍ୟବଳୟରେ କାହାଣୀ ଅପେକ୍ଷା ଚରିତ୍ରର ଗତିଶୀଳତା ଓ ପୂର୍ଣ୍ଣାୟମାନ ସ୍ଥିତି ଅଧିକ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ । ସାମାଜିକ ବିଧିବ୍ୟବସ୍ଥା, ପ୍ରଥାବଦ୍ଧତା, ଗତାନୁଗତିକତାକୁ ପରିହାରପୂର୍ବକ ବିଶ୍ୱଜିତଙ୍କ ନାଟ୍ୟଚେତନା ଆଗୁସାର । ତେଣୁ କଥାବସ୍ତୁ ଚୟନ, ଚରିତ୍ର ନିର୍ବାଚନ, ସଂଳାପର ପ୍ରୟୋଗ, ମଞ୍ଚାୟନର ଭିନ୍ନତା, ଆଲୋକ ସମ୍ପାନର ନୂତନତା ଭିତର ଦେଇ ତାଙ୍କ ନାଟକରେ ପରିବର୍ତ୍ତନପ୍ରୟାସୀ ନାଟ୍ୟକାରର ଯାତ୍ରାପଥ ଦେଖିହୁଏ । ନୂତନ ଆବିଷ୍କାରର ଶୋଷ ଓ ନୂଆ ପ୍ରୟୋଗର ମନ ନେଇ ଯାତ୍ରାପଥରେ ବାହାରିଥିବା ନୂତନତା ଅନ୍ୱେଷୀ ନାଟ୍ୟନାବିକ ସିଏ ବୋଲି କହିବା

ତଣୁ ଆଦୌ ଅପ୍ରସାଙ୍ଗିକ ନୁହେଁ ।

ସହାୟକ ଗ୍ରନ୍ଥସୂଚୀ

୧- ଦାସ, ସର୍ବେଶ୍ୱର, ଓଡ଼ିଆ ନାଟ୍ୟ ସାହିତ୍ୟ, ଭୁବନେଶ୍ୱର, ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ପ୍ରଣୟନ ସଂସ୍ଥା, ପ୍ରଥମ ସଂସ୍କରଣ, ୧୯୮୧ ।

୨- ଦାସ, ହେମନ୍ତ କୁମାର, ଓଡ଼ିଆ ନାଟକର ଐତିହାସିକ ବିବର୍ତ୍ତନ(ଦ୍ୱିତୀୟ ଭାଗ), କଟକ, ଏସବି ପବ୍ଲିକେଶନ୍ସ, ପ୍ରଥମ ପ୍ରକାଶ, ୨୦୦୬ ।

୩- ମିଶ୍ର, ସଂଘମିତ୍ରା, ନାଟକ : ସୀମା ଓ ସମ୍ଭାବନା, କଟକ, ଅଗ୍ରଦୂତ, ପ୍ରଥମ ସଂସ୍କରଣ, ୧୯୯୯ ।

୪- ମିଶ୍ର, ଜ୍ଞାନୀ ଦେବାଶିଷ, ସମୟ ସହ କେଇପାଦ, ଭୁବନେଶ୍ୱର, ଟାଇମପାସ୍, ୨୦୧୩ ।

୫- ହରିଚନ୍ଦନ, ନୀଳାଦ୍ରିଭୂଷଣ, ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ ନାଟକରେ ବାସ୍ତବ ଓ ଉଦ୍ଭଟ ଚେତନା, କଟକ, ବିଦ୍ୟାପୁରୀ, ନୂତନ ସଂସ୍କରଣ, ୨୦୦୭ ।

ଏବଂ ବିଶ୍ୱଜିତ୍ ଦାସଙ୍କ ନାଟକ ସମୂହ

ବହ୍ନି(୧୯୫୭, କଟକ, ୟୁନାଇଟେଡ୍ ବୁକ୍ ହାଉସ୍), ନିଶିପଦ୍ମ(୧୯୫୭, କଟକ, ସାଥୀ ପ୍ରକାଶନ), ପ୍ରତାପଗଡ଼ରେ ଦି' ଦିନ(୧୯୬୭, କଟକ, ୟୁନାଇଟେଡ୍ ବୁକ୍ ହାଉସ୍), ନାଲିପାନ ରାଣୀ କଳାପାନ ଟୀକା(୧୯୬୮, କଟକ, ସାଥୀ ପ୍ରକାଶନ), ନିଜ ପ୍ରତିନିଧିଙ୍କ ଠାରୁ(୧୯୬୮, କଟକ, ସାଥୀ ପ୍ରକାଶନ), ଶୁଣ ସୁଜନେ(୧୯୬୯, କଟକ, ସାଥୀ ପ୍ରକାଶନ), ମୃଗୟା(୧୯୭୦, କଟକ, ସାଥୀ ପ୍ରକାଶନ), ସମ୍ରାଟ(୧୯୭୨, କଟକ, ସାଥୀ ପ୍ରକାଶନ), ବୃତ୍ତେ(୧୯୮୧, କଟକ, ଅଗ୍ରଦୂତ ପ୍ରକାଶନୀ), ପାପୀ(୧୯୮୨, କଟକ, ସାଥୀ ପ୍ରକାଶନ) ନୂଆଜହ୍ନ(୧୯୯୦, ଭୁବନେଶ୍ୱର, ଚିତ୍ରକଳା ପ୍ରକାଶନ), ମହାମାୟା ଅପେରା(୧୯୯୯), ଓଁ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ପ୍ରଜାପତୟେ ନମଃ(୨୦୦୦, ଭୁବନେଶ୍ୱର, ଶତଦ୍ରୁ ପ୍ରକାଶନୀ), ସେଇ ତିନିଜଣ(୨୦୧୩, ଭୁବନେଶ୍ୱର, ଚିତ୍ରକଳା ପ୍ରକାଶନ) ।

ଓଡ଼ିଆ ବିଭାଗ

ରେଭେନ୍‌ସା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ, କଟକ